

Barcelona Lletres

Aquest document és un repàs succint de la situació actual de l'àmbit de lletres a la ciutat de Barcelona i una proposta de línies d'actuació per als pròxims anys, amb l'objectiu de situar el sector de lletres de Barcelona (biblioteques, editorials, llibreries, festivals) com un dels eixos culturals de la ciutat amb més dinamisme en el teixit de la ciutat i amb major projecció internacional.

Històricament, Barcelona ha estat una ciutat d'editors i llibreries, amb un reconeixement que ha anat molt més enllà de la ciutat i de Catalunya. Podem afirmar que Barcelona és literàriament una ciutat molt rica, a banda de ser la capital de la literatura en català i una de les ciutats amb més projecció literària a Espanya i l'Amèrica Llatina. Aquest fet ha estat reconegut recentment amb el nomenament de Barcelona com a ciutat literària de la xarxa de ciutats creatives de la Unesco. És, doncs, un moment immillorable per desenvolupar un programa ambiciós que afavoreixi el paper de la literatura en la societat, que estimuli la creació i que aportï dinamisme i noves oportunitats al sector editorial i llibreter.

En aquesta nova etapa, la literatura ha de tenir un paper destacat en la vida de la ciutat, que ha de reivindicar el seu paper com a capital de la literatura catalana i de l'edició a l'Estat espanyol i també la seva importància en el context europeu i com a pont amb l'Amèrica Llatina.

1. Estat de la qüestió

Biblioteques

És un dels serveis més ben valorats pels ciutadans i actualment la xarxa es reparteix de manera uniforme per tots els districtes de la ciutat. Es pot dir que el desplegament de la xarxa de biblioteques és una realitat i que és la xarxa de centres culturals amb millor dispersió per la ciutat.

Tot i que la xarxa està ja desplegada, ara com ara és necessari impulsar un major dinamisme de les biblioteques i reforçar el seu paper com a principals espais de difusió de la cultura i el coneixement a la ciutat, en una societat global en què no només serà necessari tenir les fonts del coneixement sinó poder-hi cercar i desenvolupar la figura del prescriptor. El paper de les biblioteques serà central en la nova societat que s'està configurant.

Un dels reptes encara no resolt és el desplegament virtual de les biblioteques, ja que cada vegada les visites virtuals suposen una part més important de les visites a les biblioteques.

Llibreries

La davallada continuada en les vendes i el final dels lloguers de renda antiga han forçat moltes llibreries històriques a tancar o, en uns pocs casos, a buscar una nova ubicació. Aquest canvi també ha coincidit amb un relleu generacional en el sector llibreter.

En paral·lel, han aparegut moltes noves llibreries, la majoria petites i amb una forta voluntat de proximitat, repartides en diversos barris (per exemple, La Calders a Sant Antoni, Nollegiu al Poblenou, La Caníbal a Gràcia i La Impossible a l'Eixample). Les noves llibreries aposten per un model a petita escala i de proximitat, amb una programació d'activitats que van més enllà de les clàssiques presentacions i un servei molt acurat (volen ser prescritors, no simples venedors). Les noves llibreries s'han convertit en actors importants en la cultura de proximitat. Amb tot, una de les debilitats és que sovint són negocis vocacionals i amb manca d'estratègia de negoci a llarg termini. Cal ajudar a reforçar i mantenir aquesta xarxa com a complement de la iniciativa pública.

En general, les llibreries, tan les grans com les petites, tenen un marge de benefici escàs i, per tant, són negocis delicats que, d'altra banda, fan una gran aportació al teixit comercial i veïnal. En aquest sentit, doncs, no es poden fer grans diferències entre les grans llibreries de la ciutat (Laie, La Central) i les més petites: totes són necessàries per a l'ecosistema.

Editorials

És una situació relativament semblant a la de les llibreries: d'una banda, hi ha hagut una concentració d'editorials grans i històriques en uns pocs grups, que n'ha suposat la desaparició d'una part; de l'altra, han aparegut moltes editorials petites que, amb molta voluntat i una aposta per la qualitat, proven d'omplir el buit deixat per les grans editorials que fins ara vertebraven el sistema editorial català. Tot i la diversitat del sector editorial actual, bàsicament es divideix entre grans grups editorials que busquen la màxima rendibilitat i petites editorials que aposten per la qualitat al marge dels beneficis (sovint no estan professionalitzades); és, doncs, un sistema dèbil en la relació entre negoci i qualitat cultural.

La revolució digital ha afectat tots els àmbit de la cultura i ha posat en dubte els models de negoci imperants fins fa ben poc. L'àmbit editorial de moment no s'ha vist tan afectat per aquest canvi, tot i que no podem oblidar que l'haurà d'afrontar en un moment o altre.

Tradicionalment, Barcelona ha estat la capital de l'edició de l'Estat espanyol i una ciutat de referència en l'àmbit llatinoamericà. En els últims temps aquesta capitalitat s'ha debilitat. Barcelona ha d'apostar, doncs, per recuperar aquesta capitalitat editorial, que sens dubte pot afavorir el sector editorial que edita només o bàsicament en català. La fira Liber, el diada de Sant Jordi i els diversos festivals literaris de la ciutat hi poden ajudar de manera clara.

Festivals i esdeveniments literaris

En els últims anys, Barcelona ha consolidat una bona xarxa de festivals literaris, la majoria impulsats des del sector públic. L'ICUB organitza diversos festivals: Barcelona Poesia - Festival Internacional de Poesia, BCNegra (novel·la negra), Barcelona Novel·la Històrica i Món Llibre (llibre infantil i juvenil). A més, la ciutat compta, entre d'altres, amb Kosmopolis - Festa de la Literatura (CCCB), Arts Libris (llibres d'artista, Arts Santa Mònica) i un gran nombre de programacions i festivals impulsats des del sector privat o independent amb suport institucional. A diferència d'altres àmbits culturals, sembla que els festivals literaris, que repercuteixen positivament en tot el sector, necessiten el suport institucional per tirar endavant.

En l'última legislatura, les propostes culturals de l'ICUB s'han centrat en la producció local, sense grans connexions amb altres literatures ni amb la resta de teixit literari. Això és ben palès en Barcelona Poesia, que ha perdut el seu caràcter internacional per apostar per una programació similar a la que trobem la resta de l'any a la ciutat.

L'ICUB és responsable dels festivals literaris més importants, però internament aquestes festivals no estan coordinats. Això sí, en general mantenen bones connexions amb els agents dels àmbits en què treballen (poesia, novel·la històrica, novel·la negra, literatura infantil i juvenil). Tampoc hi ha coordinació entre els festivals de l'ICUB i els altres grans festivals de la ciutat.

Pel que fa al sector independent, la programació és rica i densa, repartida entre associacions, centres culturals i llibreries, entre d'altres agents, tot i que de vegades hi ha sensació de repetició en el formats i els noms i sobretot de manca de professionalització (començant per la falta de remuneració als autors). En línia amb el que vol impulsar la Institució de les Lletres Catalanes, caldría apostar per la professionalització i creixement racional d'alguns dels festivals i programacions regulars independents més destacats de la ciutat.

Depenent del MUHBA, s'està a punt a d'obrir la Casa de la Literatura a la Vil·la Joana, l'antiga Casa-Museu Verdaguer. El projecte contempla una exposició permanent sobre la literatura i activitats complementàries, tot i que el projecte necessita reformulació amb major ambició i major coordinació amb la resta d'actuacions de l'ICUB en matèria literària. La Casa de la Literatura també podria acollir residències literàries i de traducció, una de les grans mancances de la ciutat.

Creació literària

És la peça fonamental del teixit literari, tot i que actualment l'Ajuntament no impulsa cap acció destinada als autors més enllà d'espais de visibilitat. L'ICUB hauria d'entomar la creació literària com una de les seves apostes, principalment per la creació en català, però també evidentment per la creació en castellà i la creació d'autors estrangers a Barcelona. La ciutat ha de tornar a ser una ciutat de creació literària nacional i internacional, a banda de ser un espai per a la traducció, un àmbit generalment descuidat. L'ICUB hauria d'impulsar residències literàries i de traducció (més que no pas donar ajuts a l'escriptura).

2. Línies generals d'actuació

Coordinació dels diferents sectors

El principal element de canvi en els pròxims anys hauria de ser la coordinació dels diversos àmbits d'actuació de lletres de la ciutat: creació, editorials, llibreries, biblioteques i festivals. Fins ara han actuat de manera independent, però és hora de fer una aposta important, sobretot arran de la declaració de Barcelona com a ciutat literària de la Unesco. És ineludible crear una direcció unificada o alguna mena de coordinació entre els diversos àmbits amb l'objectiu de situar la literatura com un dels eixos culturals i econòmics de la ciutat.

Dinamisme

La situació per a les llibreries i les editorials és delicada, i encara més precària la dels autors. És important que l'ICUB aporti dinamisme al sector, en faciliti l'activitat i estimuli la creació i el debat literaris i el seu coneixement entre la ciutadania si volem continuar sent una ciutat literària de reconegut prestigi i amb una forta vinculació entre ciutadania, literatura i pensament. Ja no es tracta d'organitzar activitats sinó d'afrontar de manera decidida la literatura com un fet fonamental en la vida cultural i econòmica i, sobretot, en el coneixement i la mirada crítica de la ciutadania.

Enfortiment del teixit

El teixit de l'àmbit de lletres és molt desigual, tot i que tots els agents són necessaris per a la vitalitat literària. L'ICUB no pot substituir aquesta vitalitat ni tampoc dirigir o fer d'àrbitre. Ha de facilitar, estimular i protegir, observant primer el que tenim (i el bagatge) i fent apostes clares i a mitjà i llarg termini.

Ahora, el fet que el sector per si sol no pugui generar festivals de gran abast ha de fer reconsiderar a l'ICUB la idea –aplicable, però, a altres àmbits– de no organitzar festivals. Festivals com Barcelona Poesia i BCNegra són molt importants com a complement del teixit de la ciutat.

Projecció internacional

Barcelona ha perdut projecció internacional en l'àmbit literari, però amb un mínim esforç la pot recuperar. Aquesta projecció ha de facilitar el coneixement de la literatura en català més enllà de les nostres fronteres, oferir noves oportunitats als escriptors que viuen a la ciutat, difondre Barcelona com a espai de creació literària i en general aportar dinamisme al sector editorial i llibreter.

3. Actuacions concretes

Direcció unificada o coordinada de l'àmbit de lletres

Reunir sota un mateix paraigua les diverses línies d'actuació:

- Consorci de Biblioteques
- Suport a editorials i llibreries
- Festivals literaris
- Suport a la creació literària

Redefinició de la Casa de la Literatura

Creació d'una segona seu de la Casa de la Literatura, al centre de la ciutat, per poder ampliar les activitats i l'abast del projecte actual. Vil·la Joana (a prop del pantà de Vallvidrera) presenta limitacions evidents, tant pel fa a l'edifici (antiga masia rehabilitada) com per la seva ubicació (poc cèntrica i que la fan molt apte per a activitats a la primavera i l'estiu però desaconsellable per a l'hivern). L'ampliació de la Casa de la Literatura amb una segona seu podria servir per oferir espais a les entitats literàries (actualment a l'Ateneu Barcelonès), acollir activitats dels principals festivals (especialment aquells que són iniciativa de l'ICUB, que hi podrien tenir la seu principal i les oficines), esdevenir la seu de la direcció de l'àmbit de lletres, acollir exposicions temporals i racionalitzar despeses en l'àmbit gràcies a la concentració. En aquest sentit, seria important la coordinació del projecte amb la Institució de les Lletres Catalanes a fi de coordinar actuacions i assegurar un millor aprofitament dels recursos públics.

Una altra novetat serien les residències literàries, que fins ara l'Ajuntament no ha contemplat. Aquestes residències podrien ser de 3 tipus: autors estrangers (amb una aposta important per l'Amèrica Llatina), escriptors en català de tot el domini lingüístic (per reforçar la capitalitat de la literatura en català) i traductors que volen traduir obres en català o sobre Barcelona.

Una doble seu de la Casa de la Literatura permetria una divisió de les funcions:

- Vil·la Joana: residències (escriptors i traductors), seminaris i exposició permanent, públic escolar.
- Centre de la ciutat: coordinació àmbit lletres, entitats, ILC, activitats regulars, festivals i exposicions temporals.

La segona seu de la Casa de la Literatura podria ser el Borsí (antiga Escola Llotja, propietat de la Generalitat), el Palau Macaya (propietat de "la Caixa") o l'Antiga Foneria de Canons de la Rambla. En qualsevol cas, Eixample o Ciutat Vella serien els districtes idonis.

El nou projecte de Casa de la Literatura aporta com a grans novetats la idea d'agrupar sota un mateix sostre els diversos agents (institucions, entitats, festivals) i les residències literàries.

Impuls de la Biblioteca Provincial o Central

Replantejar el projecte de la Biblioteca Principal (o Central) i desencallar-lo. El replantejament vindria per un canvi d'ubicació (més cèntrica) i l'ús d'un edifici ja existent, un fet que permetria estalviar recursos i que potser ajudaria desencallar el projecte per part de l'Estat. L'edifici del Banc d'Espanya, situat en una zona d'alta densitat turística i que Ciurana ja havia plantejat com a equipament cultural (un cop el Ministeri d'Hisenda el cedís), podria ser aquesta nova seu: permetria guanyar metres quadrats respecte al projecte actual (26.000 m² enfront dels 18.000 actuals) i estalviar en el projecte arquitectònic. A més, permetria resignificar l'espai de la plaça Catalunya, actualment en mans del turisme de masses, i donar més visibilitat a l'aposta de Barcelona per les lletres. Aquest edifici també podria acollir les oficines de l'ICUB en les seves plantes superiors (això ajudaria a desencallar l'ampliació de La Virreina Centre de la Imatge). L'edifici en total té 10 plantes més soterrani.

Aposta pels festivals literaris

Apostar per professionalitzar, modernitzar i internacionalitzar els festivals organitzats per l'ICUB, que sovint no aprofiten tot el potencial. A més, els festivals s'haurien de coordinar entre si i amb la resta d'actuacions de l'ICUB. En concret, les actuacions en cadascun dels festivals podrien ser:

Barcelona Poesia: recuperar el caràcter internacional del festival (és un dels més antic i més ben dotats d'Europa), apostar per la professionalització del sector, diversificar els formats i les activitats, clarificar i establir el model del festival de cara al futur i, en general, resituar el festival de Barcelona com un dels més importants del continent. Barcelona és una de les capitals poètiques del món i ha de tornar a tenir un festival a l'altura.

BCNegra: complementar la col·laboració amb les editorials (que ofereixen els autors de franc) amb activitats pròpies i estudiar el model de direcció.

Barcelona Novel·la Històrica: estudiar si ha de dependre de l'ICUB o del Born CC i fer una aposta clara pel festival que el situï en el mapa de festivals.

Món Llibre: no sembla que s'hi hagin de fer grans canvis.

Finalment, també caldria contemplar quin ha de ser el paper de l'ICUB pel que fa a Kosmopolis, que vol ser el principal festival literari de la ciutat però que no acaba d'arrencar després de diverses edicions. Es podria plantejar que el festival passés a ser coorganitzat per l'Ajuntament i la Casa de la Literatura i que s'empeltés en les actuacions de l'ICUB en literatura. En qualsevol cas, és imprescindible que la ciutat compti amb un festival literari de caire generalista de qualitat i d'abast ciutadà.

Tots aquests festivals, incloent-hi la fira Liber, s'han de coordinar amb el sector editorial a fi d'anar tots a una i aprofitar millor els recursos públics.

Dinamitzar el sector de llibreries

A fi d'assegurar el paper de les llibreries com a centres de difusió cultural de proximitat, caldria repensar i simplificar el model de llicències de les llibreries, unificant les diverses llicències de negocis culturals (llibres, discos, obra de petit format, potser fins i tot incloent-hi tallers artesans, entre d'altres) i ampliant els horaris d'obertura, i, de l'altra, obrir una nova línia d'ajuts per a les activitats a les llibreries (que no siguin presentacions).